

ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ТА ДОСТУП ДО ЦИФРОВИХ РЕСУРСІВ

CULTURAL HERITAGE PRESERVATION AND ACCESS TO DIGITAL RESOURCES

УДК 655.4/.5(477):342.78"364"
DOI: 10.31866/2617-796X.5.2.2022.270139

Колеко Михайло,
аспірант кафедри інформаційних технологій,
Київський національний університет культури і мистецтв,
Київ, Україна
ronreal7@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8468-1082>

УКРАЇНСЬКИЙ КНИЖКОВИЙ РИНОК ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Мета статті – розглянути основні виклики і проблеми, пов’язані з формуванням книжкового ринку України в умовах загострення війни з росією, проаналізовано його функціонування як важливого фактора національної та гуманітарної безпеки.

Методологія дослідження ґрунтується на методі моделювання, що передбачає комплексне дослідження книжкового ринку як набору взаємодійних і взаємозалежних (ринкових і неринкових) складників, які утворюють інтегроване ціле; методі синергетичних досліджень, який пояснює лінійні та нелінійні варіанти формування книжкового ринку, фіксує точки біфуркації, ураховує їх основні виклики та загрози; на системно-комунікаційному методі, використання якого дає змогу з’ясувати специфіку й можливості розвитку видавничої справи та книгорозповсюдження України в складній системі інформаційних і культурних комунікацій на сучасному етапі.

Новизна дослідження. Обґрунтування розуміння українського книжкового ринку як важливого фактора національної та гуманітарної безпеки в контексті основних викликів і загроз станом на 2022 р., необхідності його регулювання, створення сприятливих умов для зростання обсягу видавничої галузі, популяризації культури читання в Україні.

Висновки. Тривалий час сфера видавничої та книжкової справи не мала належної уваги з боку держави, була потужна експансія в культурний простір України російської видавничої продукції. Російсько-українська війна стала потужним каталізатором, що змінив стан справ на книжковому ринку. Наголошено, що законодавчі ініціативи й інституційні трансформації останніх років сприяють покращенню якісних показників стану української видавничої галузі. Попри наявність позитивної статистики нагальними лишаються пошуки нових механізмів протидії російській культурній експансії, яка своїм наслідком має військову окупацію, унеможливлення проникнення та поширення російськомовного друкованого продукту на територію України.

Ключові слова: книжковий ринок України; національна безпека; гуманітарна безпека; російська експансія; державна політика; видавничі галузь; законодавчі ініціативи.

Вступ. Після анексії Криму, початку російської агресії на Донбасі 2014 року, повномасштабного невмотивованого вторгнення російської федерації на територію України в лютому 2022 року відбулися суттєві зрушення у розумінні засад національної безпеки. Поряд з військовими важелями протидії російській агресії важливим став гуманітарний спротив, адже російська експансія розпочинається з просування культурного продукту. Стало очевидно, що «війна, яку розв'язала росія, триває з метою знищення української ідентичності та насадження тоталітарної ідеології “русского міру”. Фронтом, на якому триває активний спротив усього українського суспільства поряд з ареною активних бойових дій, є царина культури та освіти» (Кириленко, 2022). Гуманітарна безпека є важливим складником національної безпеки України. Одним з найважливіших факторів гарантування національної безпеки є державна культурна політика, що спрямована на розробку та реалізацію дієвої стратегії гуманітарної безпеки. Створення цілісного українського культурного простору, що реалізує принцип єдності в різноманітності окремих, зокрема етнічних і регіональних, складників, консолідує українське суспільство, є запорукою успішної інтеграції України в європейський простір, шляхом до просування самобутнього українського культурного продукту на світові ринки, створення позитивного іміджу країни на міжнародній арені.

З-поміж сучасних пріоритетів державної культурної політики й напрямів гуманітарної безпеки, на нашу думку, важливою є книжкова справа в цілому, а також книгодрукування та книгорозповсюдження як її складники. Серед численних каналів комунікації читання залишається одним з вагомих факторів збереження ядра національної культури та національної ідентичності, найважливішим способом освоєння науково-професійного знання та першим за значущістю джерелом соціального досвіду. Становлення та функціонування книжкового ринку в Україні, від якого залежать досягнення якісних результатів навчання на різних рівнях освіти, формування умов для розвитку інтелекту нації, наукового потенціалу й творчості, вирішення інших конститутивних засад національної ідентичності, нині є вкрай важливим. Нагальним відтак постає й вивчення процесів, що у ньому відбуваються.

Метою дослідження є вивчення стану формування українського книжкового ринку, аналіз його функціонування як важливого фактору національної та гуманітарної безпеки в умовах збройної та інформаційної агресії росії. У дослідженні застосовано, по-перше, метод моделювання, що передбачає комплексне дослідження книжкового ринку як набору взаємодійних і взаємозалежних (ринкових і неринкових) складників, які утворюють інтегроване ціле; по-друге, синергетичний метод, який пояснює лінійні та нелінійні варіанти формування книжкового ринку, фіксує точки біфуркації, ураховуючи основні виклики та загрози; по-третє, системно-комунікаційний метод, завдяки якому можна виявити не тільки специфіку, а й можливості розвитку видавничої справи та книгорозповсюдження в Україні у складній системі інформаційних і культурних комунікацій на сучасному етапі.

Результати дослідження. Питання, пов'язані з формуванням і функціонуванням книжкового ринку України в умовах гострих викликів у безпековій, економічній і гуманітарній сферах, розглянуто в роботах таких учених, як О. Афонін (2017), О. Горобець (2020), І. Демуз (2018), К. Казак (2015), О. Михайлова (2019), Ю. Мор-

щавка (2019), А. Мураховський (2015), М. Сенченко (2005), І. Скленар (2014) та ін. Для формування зваженої та збалансованої картини про стан актуальних справ у галузі книговидавництва й книгорозповсюдження в Україні слід залучати до аналізу законодавчо-нормативні документи (Верховна Рада України, 2016), найновіші статистичні й аналітичні дані, коментарі експертів і видавців. Нагальним є як постійний моніторинг ситуації, так і збільшення кількості наукових публікацій, що спрямовані на вивчення книжкового ринку України.

У Законі України «Про видавничу справу» чітко закріплений зв'язок між національно-культурним розвитком українського народу та тиражами, обсягами й тематичним спрямуванням українського книговидавництва. Наголошено на тому, що «неналежна увага держави до книги як стратегічного інструмента формування особистості, громадянина, нації стала однією з причин інтелектуальної та культурної деградації українського суспільства і, як наслідок, стрімкого скорочення кадрового потенціалу, спроможного свідомо й професійно проводити нагальні реформи» (Верховна Рада України, 1997). Закон прийнято із запізненням (1997 року), що, на думку І. Мельник (2011), свідчить про «нерозвиненість вітчизняного книжкового ринку», яка зумовлена тривалим існуванням пострадянської моделі розвитку видавничої галузі, коли управління здійснюють державні інституції, а патронують кілька відомств.

Російсько-українська війна, яка розпочалася в лютому 2014 р., змусила державу звернути увагу на книжкову сферу як на фактор національної безпеки. Кабінет Міністрів України розробив, Верховна Рада України прийняла та ввела в дію з 1 січня 2017 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту» (Верховна Рада України, 2016), метою якого був захист національного книжкового ринку. Поряд зі значною громадською підтримкою цієї законодавчої ініціативи (Б. Будний, Д. Висовень, О. Забужко, брати Капранови, А. Кокотюха, В. Шкляр та ін.) були й противники (експерти О. Афонін, Ю. Володарський, І. Степурін), аргументи яких стосувалися «вимивання» з обігу російської книжкової продукції нейтрального змісту (утім, як засвідчили події 2022 року, латентна українофобія присутня і в такій літературі). Прийняття Закону, як зазначає І. Демуз, стрімко збільшило попит на книжки українською мовою, але й зросли обсяги піратських видань російських авторів на території України (Демуз, 2018, с.73).

Наказ Міністерства культури, молоді та спорту України (з 23.03.2020 р. – Міністерство культури та інформаційної політики) № 1028 «Про забезпечення виконання завдань» від 24.02.2020 чітко окреслює нагальні напрями роботи: забезпечення державної стандартизації у видавничій справі, організація контролю за присвоєнням міжнародних стандартних номерів виданням, їх реєстрація в національних і міжнародних бібліографічних базах даних; організація ведення обліку, наукової систематизації отримання обов'язкового друкованого примірника, забезпечення проведення моніторингу інформаційного наповнення вебсайтів органів виконавчої влади та подання пропозицій зазначеним органам (Державний комітет телебачення і радіомовлення України, 2020).

У Плані діяльності на 2020 р. Державний комітет телебачення і радіомовлення України (2020) серед ключових заходів поряд з веденням Державного реєстру видавців, виготовлювачів та розповсюджувачів видавничої продукції з метою забезпечення належних умов діяльності суб'єктів видавничої справи та їх обліку, створення електронної бібліотеки українського друку для забезпечення доступу до видань фонду Державного архіву друку, а також автоматизованого банку даних Книжкової палати України для збереження поточних і ретроспективних баз даних державної бібліографії, статистики друку, міжнародних систем стандартної нумерації видань й інших електронних масивів інформації Книжкової палати України також акцентує на недопущенні на український ринок іноземної видавничої продукції антиукраїнського змісту.

19.06.2022 Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку українського книговидання і книгорозповсюдження» (Верховна Рада України, 2022). Закон визначає механізми популяризації української книги та зменшення книжкової експансії з боку росії як держави-агресора, метою якої є просування пропагандистських наративів. Закон вносить зміни до законів «Про видавничу справу» і «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні»; передбачає від 2023 року надання державних субсидій суб'єктам видавничої справи, які продаватимуть книги українською мовою та/або мовами ЄС і мовами корінних народів України з використанням РРО у книгарнях на підставі звернень книгорозповсюджувачів до Українського інституту книги; упроваджує надання громадянам України сертифікатів на придбання книг державною мовою.

Ці та інші законодавчі ініціативи є дієвими інструментами захисту національної безпеки. Від 2017 року російські бізнес-групи почали поступово зміцнювати свої позиції на українському ринку. Про це свідчить обсяг задекларованих на митниці поставок книжок з росії в першому півріччі 2019 р., який майже у п'ять разів перевищив показники першого півріччя 2017 р. і залишався досить високим 2020 р. Країна-агресор активно шукає «сірі» схеми завезення книжок, російські філії та пов'язані структури видають продукцію під виглядом «українського виробника», свідомо зменшують собівартість російської книжки, щоб споживачі керувалися правилами поведінкової економіки та за відчутної різниці ціни обирали російськомовну книжку. Без належного захисту з боку держави видавничі галузь може стати жертвою російської гібридної війни. Як зазначає О. Крамар, «лише державна політика здатна зарадити агресивній експансії ворожих агентів у культурний простір України. Книжковий ринок не є звичайним ринком, який нормальна держава однаково мала б захищати лише з економічних мотивів. У ситуації книгодрукування йдеться про ідеологічну й інформаційну безпеку».

Необхідність і нагальність кроків щодо захисту книжкового ринку України засвідчила активна фаза новітньої російсько-української війни, яку розпочала росія 24 лютого 2022 року. Наративи про неважливість того, що український культурний продукт має бути насамперед економічно привабливим, а вже потім національно визначеним, відійшли в минуле. Показовою є ситуація, коли Президент України В. Зеленський під час відвідин літературно-мистецького фестивалю

«Toloka» в Запоріжжі «віддав перевагу перекладній праці російського видавництва російською мовою, хоча аналогічну в Києві було надруковано українською» (Крамар, 2020). А 7 липня 2022 року В. Зеленський підписує прийнятий 19 червня 2022 року Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку українського книговидання і книгорозповсюдження» (Верховна Рада України, 2022). Є дієві зрушення як на законодавчому рівні, так і у свідомості державних діячів та громадськості щодо важливості захисту українського ринку від експансії російського продукту, усвідомлення необхідності формування стійкої української ідентичності як фундаменту національної безпеки.

Аналітичний огляд Книжкової палати за 2021 рік засвідчує зменшення активності книжкового ринку України 2020 року в порівнянні з 2019 роком. Станом на 1 січня 2021 р., за результатами 2020 р., на одного українця припадає 0,48 книги; кількість випущених нових видань порівняно з 2019 р. знизилася на 31,1 % (5926 друк. од.) і становить 94,9 % загальної кількості виданих книг і брошур. Тиражі зменшилися на 61,4 % (28849,0 тис. пр.), досягнувши позначки 89,6 % загальної кількості назв. Схожа ситуація і з перевиданнями, яких теж стало менше на 25,1 % (236 друк. од.), тобто 5,1 % загальної кількості назв. Тиражі зменшилися на 1224,7 тис. пр. (36,8 %) і становлять 10,4 % загального тиражу. Те ж саме і із серійними та перекладними виданнями (Буряк, 2021, с.15).

Що стосується випуску видавничої продукції за мовною ознакою, то у 2020 р. українською мовою випущено 10604 друк. од. тиражем 16671,5 тис. пр., що становить 76,5 % загальної кількості назв і 82,5 % загального тиражу. Кількість назв, якщо порівнювати її з аналогічним періодом 2019 року, стала меншою на 4199 друк. од. (28,4 %), як, власне, і тиражі – на 26120,5 тис. пр. (61 %). Порівняно з відповідним періодом за 2019 р. зменшилися також обсяги російськомовного продукту: випущено 1724 друк. од. тиражем 1814,1 тис. пр., що становить 12,4 % і 9,0 % загальної кількості назв і загального тиражу, тобто тиражі знизилися на 2646,8 тис. пр. (59,3 %) (Буряк, 2021, с.18).

2016–2017 рр. Міністерство культури та інформаційної політики створило три установи – Український інститут книги, Український інститут, що опікується розвитком української культури в усьому світі, а також Український культурний фонд, який сприяє розвитку національної культури та мистецтва в Україні. Першу установу створено з метою надання рекомендацій щодо державної політики в книжковій галузі, заохочення видавничої справи, популяризації читання в Україні та української літератури за кордоном.

2018 р. Київський інститут соціології провів дослідження звичок, пов'язаних з читанням, яке засвідчило, що 60 % дорослого населення України за 2017 р. не було в книгарнях і бібліотеках й не читало жодної книги (електронної чи друкованої), тоді як 23 % хоча б раз відвідували бібліотеку чи книгарню. Схожі дані надав Центр Разумкова у 2018 р., які опубліковано у звіті *Ukrainian Reading and Publishing Data 2018*. Відповідно 60 % опитаних українців не придбали жодної друкованої книги за попередній рік, а 14 % респондентів не змогли назвати жодного українського письменника (Мамонова, 2021). Найновіші дослідження, опубліковані в листопаді 2020 р., засвідчують, що українці віддають перевагу книгам

українською мовою (32 %), ніж книгам російською (27 %) (Волосевич та Шуренкова, 2020).

Є всі підстави прогнозувати значне зростання показників успішності української книги 2022 року та подальше збільшення попиту на неї.

У заключному звіті «Видавнича галузь України: огляд сектора» (2021), який підсумовує дослідження, ініційоване British Council in Ukraine за підтримки Українського інституту книги, тривалістю з лютого по березень 2021 р., серед переваг видавничої галузі України виділено такі: чудові можливості високоякісного друку; сильні дизайнерські рішення, зокрема у сфері сучасного графічного дизайну; високий рівень ілюстраторів/ілюстрацій дитячої книги; збільшення відсотка компаній, що купують права; упровадження інновацій у галузі (наприклад, технологія доповненої реальності); активність книжкових ярмарків і публічних заходів міжнародного значення; створення державних установ для сприяння розвитку галузі; сприятливі відгуки учасників попередніх ініціатив з розвитку видавничої справи.

Подальше покращення умов функціонування книжкового ринку України можливе через: 1) збільшення книгарень / мереж книгорозповсюдження; 2) надання преференцій читачам / покупцям книг; 3) поширення інформації про те, що публікується / відродження культури рецензування; 4) популяризацію українських авторів на закордонних ринках, у тому числі якісними перекладами на інші мови українських книг; 5) здійснення постійного моніторингу книжкового ринку; 6) боротьбу з піратством і дотриманням авторських прав; 7) збільшення підтримки/фінансування бібліотек; 8) збільшення обізнаності видавців про потенціал продажу прав за кордон; 9) розвиток ринку перекладної літератури; 10) збільшення відкритості видавців до обміну інформацією; 11) залучення інвестицій у видавничу галузь; 12) створення можливостей для професійного розвитку та навчання видавців; 13) популяризацію активної позиції лідерів думок – політиків, науковців, керівників культурних установ; 14) створення сприятливих умов праці, особливо для молодшого персоналу й початківців; 15) упровадження програм наставництва / обміну знаннями серед видавців (Видавнича галузь України: огляд сектора, 2021).

Книжковий ринок України давно вийшов за межі існування лише в паперовому вигляді. Цифровізація книжкової продукції, що активно відбувається за допомогою поповнення інформаційного простору кращими зразками класичної літератури різних жанрів (наукової, науко-популярної, художньої) і через створення електронних аналогів друкованої продукції (запит на які значно виріс у часи карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19, та отримав нові мотиваційні стимули в умовах запровадження воєнного стану), робить книжковий ринок України безпосереднім суб'єктом сучасної інформаційної війни.

Книга та слово, що віддавна в Україні мали особливу вагу, нині є потужним духовним та інформаційним захистом української ідентичності, активною зброєю, що відстоює її право на існування.

Висновки. Розгляд проблем і викликів, пов'язаних з функціонуванням українського книжкового ринку, засвідчує його незаперечну участь у гарантуванні національної та гуманітарної безпеки в умовах прямої й опосередкованої російської агресії. Книжковий ринок функціонує як складник соціально-економічної

системи, від його збалансованості залежить національна безпека країни, розвиток інтелекту та науково-творчого потенціалу української нації.

Російсько-українська війна стала потужним каталізатором, що унаочнив небезпеку російської експансії на книжковому ринку України для існування української держави та ініціював реформування підходів до державного управління в цій галузі, яке до 2014 р. відзначалося хаотичним і безсистемним характером. Законодавчі ініціативи й інституційні трансформації є дієвим шляхом покращення якісних показників стану української видавничої галузі (поява високоякісного друку та інноваційних дизайнерських рішень, проведення публічних заходів, удосконалення механізму продажу прав тощо).

Функціонування книжкового ринку України з урахуванням його значення як інструменту протидії російській експансії потребує активної державної та загальнонаціональної підтримки. Обґрунтовано необхідність розширення мереж книгорозповсюдження, створення дієвих механізмів, що пропонують преференції читачам і покупцям книг, збільшення державної підтримки бібліотек, залучення бюджетних та позабюджетних інвестицій у видавничу галузь, сприяння розвитку перекладної літератури, підтримки лідерами думок української книги, здійснення постійного моніторингу книжкового ринку. Зазначено, що діяльність Українського інституту книги й Українського культурного фонду має бути спрямована на підтримку книжкового ринку України та популяризацію української книги.

Перспективу подальших досліджень має сформувати вивчення ринкових механізмів захисту внутрішнього ринку від демпінгу та підпорядкування російським гравцям, проблем розробки й упровадження ефективних технологій моделювання та програмування смаків читачів з міркувань гуманітарної безпеки країни.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Афонін, О., 2017. Як змінився книжковий ринок в Україні у 2016-2017 роках. *Delo UA*, [online] 17 серпня. Доступно: <https://delo.ua/opinions/knizhnyj-rynok-afonin-333650/?fbclid=IwAR3BhZS5mEbGBK5zBAaC_4aeWdxA4wEi6lPafCW1balDbeFT4jy0smVaMdc> [Дата звернення 4 листопада 2022].

Буряк, С., 2021. Книговидавнича діяльність сучасної України: стан, тенденції та перспективи розвитку. *Вісник Книжкової палати*, 1, с.10-21.

Верховна Рада України, 1997. *Про видавничу справу*, [online] 05 червня (318/97-ВР). Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text>> [Дата звернення 4 листопада 2022].

Верховна Рада України, 2016. *Про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту*, [online] 8 грудня (1780-VIII). Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-19#Text>> [Дата звернення 4 листопада 2022].

Верховна Рада України, 2022. *Про внесення змін до деяких законів України щодо стимулювання розвитку українського книговидавництва і книгорозповсюдження*, [online] 19

- червня (2313-IX). Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2313-20#Text>> [Дата звернення 4 листопада 2022].
- Волосевич, І. та Шуренкова, А., 2020. Звіт за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання». *Український інститут книги*, [online] 23 листопада. Доступно: <https://drive.google.com/file/d/11XJXtvL0EMMbrczDgPZasz9MGs3950_e/view> [Дата звернення 4 листопада 2022].
- Горобець, О., 2020. Статистичний аналіз тенденцій і закономірностей зовнішньої торгівлі України книжковою продукцією. *Бізнес Інформ*, 5, с.320-329.
- Демуз, І., 2018. Національний книжковий ринок у контексті реалізації гуманітарної державної політики. *Економічний вісник університету*, 37/1, с.69-74.
- Державний комітет телебачення і радіомовлення України, 2020. Звіт про стан виконання Плану діяльності Державного комітету телебачення і радіомовлення України на 2020 рік за 9 місяців 2020 року, [online] 30 жовтня. Доступно: <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=170456&cat_id=74142> [Дата звернення 4 листопада 2022].
- Державний комітет телебачення і радіомовлення України, 2020. *Наказ Міністерства культури, молоді та спорту України від 24.02.2020 № 1028 «Про забезпечення виконання завдань»*, [online] 24 лютого (1028). Доступно: <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=162835&cat_id=32820> [Дата звернення 4 листопада 2022].
- Казак, К., 2015. Державна підтримка книговидавничої справи: сучасний стан та найближчі перспективи. *Право і суспільство*, 6 (2), с.75-79.
- Кириленко, К., 2022. Формування української ідентичності в процесі викладання курсу «Філософія» в закладі вищої освіти за умов воєнного стану. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 3, с.10-15.
- Крамар, О., 2020. Книжковий ринок над прірвою. *Український тиждень*, [online] 28 серпня. Доступно: <<https://tyzhden.ua/Economics/247045>> [Дата звернення 4 листопада 2022]
- Мамонова, Г., 2021. До 2025 року зросте кількість українців, які читають щодня: дослідження Інституту книги та МКІП. *Суспільне мовлення України*, [online] 31 березня. Доступно: <<https://susplne.media/118373-do-2025-roku-zroste-killist-ukrainciv-aki-citaut-sodnadoslidzenna-institutu-knigi-ta-mkip/>> [Дата звернення 4 листопада 2022].
- Мельник, І., 2011. Потрібна Державна стратегічна програма розвитку видавничої галузі. Виступ на засіданні колегії Державного комітету телебачення та радіомовлення України, на якому обговорювалось питання «Про підсумки роботи Державного комітету телебачення та радіомовлення України у 2010 році та основні завдання на 2011 рік». *Вісник Книжкової палати*, 3, с.6-7.
- Михайлова, О., 2019. Книжкова культура в незалежній Україні: тенденції, виклики, перспективи. *Стратегічні пріоритети*, 2, с.60-69.
- Морщавка, Ю., 2019. Стратегічна суб'єктивність державного регулювання видавничої галузі. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*, 18, 2 (42), с.134-150.
- Мухомовський, А., 2015. Формування стратегії розвитку книжкової індустрії. *Вісник Книжкової палати*, 1, с.3-7.
- Сенченко, М., 2005. Проблеми національного книговидання та бібліотечної справи. *Персонал*, [online] 10, с.3-10. Доступно: <<http://personal.in.ua/article.php?id=138>> [Дата звернення 4 листопада 2022].
- Скленар, І., 2014. Проблеми національного книговидання у сучасний період. *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника*, 6 (22), с.141-150.

Шеркліф, Е., 2021. Видавнича галузь України: огляд сектора. Заключний звіт 2020 р. *Британська рада, Український інститут книги*. [online] Доступно: <[www.britishcouncil.org.ua.https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/333_research_uk_ua_v10.pdf](https://www.britishcouncil.org.ua/https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/333_research_uk_ua_v10.pdf)> [Дата звернення 4 листопада 2022].

REFERENCES

- Afonin, O., 2017. Yak zminyvsia knyzhkovyi rynek v Ukraini u 2016-2017 rokakh [How the book market in Ukraine changed in 2016-2017]. *Delo UA*, [online] 17 August. Available at: <https://delo.ua/opinions/knyzhnyj-rynek-afonin-333650/?fbclid=IwAR3BhZS5mEbGBK5zBAaC_4aeWd xA4wEi6lPafCW1balDbeFT4jy0smVaMdc> [Accessed 4 November 2022].
- Buriak, S., 2021. Knyhovydavnycha diialnist suchasnoi Ukrainy: stan, tendentsii ta perspektyvy rozvytku [Book publishing activity of modern Ukraine: state, trends and development prospects]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, pp.10-21.
- Demuz, I., 2018. Natsionalnyi knyzhkovyi rynek u konteksti realizatsii humanitarnoi derzhavnoi polityky [National book market in the context of implementation of humanitarian state policy]. *University Economic Bulletin*, 37/1, pp.69-74.
- Horobets, O., 2020. Statystychnyi analiz tendentsii i zakonomirnosti zovnishnoi torhivli Ukrainy knyzhkovoiu produktsiieiu [Statistical analysis of trends and regularities of Ukraine's foreign trade in book products]. *Biznes Inform*, 5, pp.320-329.
- Kazak, K., 2015. Derzhavna pidtrymka knyhovydavnychoi spravy: suchasnyi stan ta naiblyzhchi perspektyvy [State support for book publishing: current state and near future prospects]. *Pravo i suspilstvo*, 6 (2), pp.75-79.
- Kramar, O., 2020. Knyzhkovyi rynek nad privoiu [The book market over the abyss]. *Ukrainskyi tyzhden*, [online] 28 August. Available at: <<https://tyzhden.ua/Economics/247045>> [Accessed 4 November 2022].
- Kyrylenko, K., 2022. Formuvannia ukrainskoi identychnosti v protsesi vykladannia kursu "Filosofiiia" v zakladi vyshchoi osvity za umov voiennoho stanu [Formation of Ukrainian identity in the process of teaching the course "Philosophy" in a higher education institution under martial law]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*, 3, pp.10-15.
- Mamonova, H., 2021. Do 2025 roku zroste killkist ukraintziv, yaki chytaiut shchodnia: doslidzhennia Instytutu knyhy ta MKIP [By 2025, the number of Ukrainians who read every day will increase: a study by the Book Institute and MKIP]. *Suspilne movlennia Ukrainy*, [online] 31 March. Available at: <<https://suspilne.media/118373-do-2025-roku-zroste-killkist-ukrainciv-aki-citaut-sodna-doslidzenna-institutu-knyi-ta-mkip/>> [Accessed 4 November 2022].
- Melnyk, I., 2011. Potribna Derzhavna stratehichna prohrama rozvytku vydavnychoi haluzi. Vystup na zasidanni kolehii Derzhavnoho komitetu telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy, na yakomu obhovoriuvalos pytannia "Pro pidsumky roboty Derzhavnoho komitetu telebachennia ta radiomovlennia Ukrainy u 2010 rotsi ta osnovni zavdannia na 2011 rik" [The State Strategic Program for the Development of the Publishing Industry is Needed. Speech at the meeting of the board of the State Television and Radio Broadcasting Committee of Ukraine, which discussed the issue "About the results of the work of the State Television and Radio Broadcasting Committee of Ukraine in 2010 and the main tasks for 2011"]. *Bulletin of the Book Chamber*, 3, pp.6-7.

- Morshchavka, Yu., 2019. Stratehichna subiektyvnist derzhavnoho rehuliuвання vydavnychoi haluzi [Strategic subjectivity of state regulation of the publishing industry]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*, 18 (2/42), pp.134-150.
- Murakhovskiy, A., 2015. Formuvannia stratehii rozvytku knyzhkovoi industrii [Formation of the book industry development strategy]. *Bulletin of the Book Chamber*, 1, pp.3-7.
- Mykhailova, O., 2019. Knyzhkova kultura v nezalezhnii Ukraini: tendentsii, vyklyky, perspektyvy [Book culture in independent Ukraine: trends, challenges, prospects]. *Stratehichni priorytety*, 2, pp.60-69.
- Senchenko, M., 2005. Problemy natsionalnoho knyhovydannia ta bibliotechnoi spravy [Problems of national book publishing and library work]. *Personal*, [online] 10, pp.3-10. Available at: <<http://personal.in.ua/article.php?ida=138>> [Accessed 4 November 2022].
- Sherklif, E., 2021. Vydavnycha haluzi Ukrainy: ohliad sektora. Zakliuchnyi zvit 2020 r. [The publishing industry of Ukraine: an overview of the sector. Final Report 2020]. *British Council, Ukrainian Book Institute*. [online] Available at: <www.britishcouncil.org.ua.https://www.britishcouncil.org.ua/sites/default/files/333_research_uk_ua_v10.pdf> [Accessed 4 November 2022].
- Sklenar, I., 2014. Problemy natsionalnoho knyhovydannia u suchasnyi period [Problems of national book publishing in the modern period]. *Zapysky Lvivskoi natsionalnoi naukovoï biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 6 (22), pp.141-150.
- State Committee for Television and Radio-broadcasting, 2020. Nakaz Ministerstva kultury, molodi ta sportu Ukrainy vid 24.02.2020 № 1028 "Pro zabezpechennia vykonannia zavdan" [Order of the Ministry of Culture, Youth and Sports of Ukraine of 24.02.2020 № 1028 "On ensuring the implementation of tasks"], [online] 24 February. Available at: <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=162835&cat_id=32820> [Accessed 4 November 2022].
- State Committee for Television and Radio-broadcasting, 2020. Zvit pro stan vykonannia Planu diialnosti Derzhavnogo komitetu telebachennia i radiomovlennia Ukrainy na 2020 rik za 9 misiatsiv 2020 roku [Report on the state of implementation of the Action Plan of the State Committee of Television and Radio Broadcasting of Ukraine for 2020 for 9 months of 2020], [online] 30 October. Available at: <http://comin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=170456&cat_id=74142> [Accessed 4 November 2022].
- Verkhovna Rada of Ukraine, 1997. Pro vydavnychu spravu [On publishing], [online] 05 June (318/97-VR). Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80#Text>> [Accessed 4 November 2022].
- Verkhovna Rada of Ukraine, 2016. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo obmezhennta dostupu na ukrainskyi rynok inozemnoi drukovanoi produktsii antyukrainskoho zmistu [On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Restricting Access to the Ukrainian Market of Foreign Printed Products of Anti-Ukrainian Content], [online] 8 December (1780-VIII). Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-19#Text>> [Accessed 4 November 2022].
- Verkhovna Rada of Ukraine, 2022. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo stymuliuвання rozvytku ukrainskoho knyhovydannia i knyhorozpovsiudzhennia [On amendments to some laws of Ukraine on stimulating the development of Ukrainian book publishing and book distribution], [online] 19 June (2313-IX). Available at: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2313-20#Text>> [Accessed 4 November 2022].
- Volosevych, I. and Shurenkova, A., 2020. Zvit za rezultatamy vseukrainskoho sotsiologichnoho doslidzhennia "Chytannia v konteksti mediaspozhyvannia ta zhyttiekonstruiuvannia" [Report on the results of the all-Ukrainian sociological study "Reading in the context of media

consumption and life design"]. *Ukrainskyi instytut knyhy*, [online] 23 November. Available at: <https://drive.google.com/file/d/11XJXtvLOEMMbrczDgPZasz9MGs3950_e/view> [Accessed 4 November 2022].

UDC 655.4/.5(477):342.78"364"

Koleko Mykhailo,

PhD Student at the Department of Information Technologies,

Kyiv National University of Culture and Arts,

Kyiv, Ukraine

ronreal7@gmail.com

<https://orcid/0000-0001-8468-1082>

UKRAINIAN BOOK MARKET AS A FACTOR OF NATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S ARMED AND INFORMATION AGGRESSION

The purpose of the article is to consider the main challenges and problems associated with the formation of the Ukrainian book market in the context of the escalating war with Russia and to analyze its functioning as an important factor of national and human security.

The research methodology is based on the method of modelling, which involves a comprehensive study of the book market as a set of interactive and interdependent (market and non-market) components that form an integrated whole; the method of synergetic research, which explains linear and nonlinear options for the formation of the book market, fixes bifurcation points, takes into account their main challenges and threats; the system-communication method, the use of which makes it possible to clarify the specifics and opportunities for the development of publishing and book distribution in Ukraine in a complex system of information and cultural communications at the present stage.

The scientific novelty of the research is as follows: substantiation of the understanding of the Ukrainian book market as an essential factor of national and human security in the context of the main challenges and threats as of 2022, the need to regulate it, create favourable conditions for the growth of the publishing industry and promote the culture of reading in Ukraine.

Conclusions. For a long time, the sphere of publishing and book business did not have proper attention from the state. There was a robust expansion of Russian publishing products into the cultural space of Ukraine. The Russian-Ukrainian war became a powerful catalyst that changed the state of affairs in the book market. It has been emphasized that legislative initiatives and institutional transformations of recent years have contributed to the quality indicators improvement of the Ukrainian publishing industry. Despite the positive statistics, the search for new mechanisms to counteract the Russian cultural expansion, which results in the military occupation, the impossibility of penetration and distribution of Russian-language printed products on the territory of Ukraine, remains urgent.

Keywords: book market of Ukraine; National security; humanitarian security; Russian expansion; state policy; publishing industry; legislative initiatives.

07.11.2022